

Андрій ГРЕЧИЛО (Львів)

**СВАРНИК ГАЛИНА. АРХІВНІ ТА РУКОПИСНІ ЗБІРКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ
БІБЛІОТЕЦІ У ВАРШАВІ. КАТАЛОГ-ІНФОРМАТОР –
ВАРШАВА; ЛЬВІВ; НЬЮ-ЙОРК: УКРАЇНСЬКИЙ АРХІВ І
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА, 2005. – 352 с.**

Мабуть, немає потреби зайвий раз повторювати, що видання різноманітних каталогів-інформаторів значно полегшує працю дослідникам, дає змогу зекономити час на пошук необхідних матеріалів у архівних описах, краще зорієнтуватися у структурі та формуванні окремих фондів. А особливе значення це має тоді, коли йдеться про матеріали, фактично вилучені з наукового обігу й обмежені в доступі протягом тривалого часу.

Саме таку сумну долю мала й частина рукописної збірки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, яка після Другої світової війни опинилася на території Польщі й потрапила до Національної бібліотеки у Варшаві. Про цінність цих матеріалів для дослідження історії України можуть свідчити вже самі заголовки окремих збірок: архів Легіону Українських Січових Стрільців, архів Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), архів Дмитра Донцова, архіви Української Галицької Армії, УНР та ЗУНР та інші. Вихід у світ підготовленого Галиною Сварник каталогу став своєрідним підсумком її 15-літньої роботи над упорядкуванням варшавських збірок НТШ.

Видання складається з передмови, яка знайомить читача з історією НТШ та його рукописного архіву, двох розділів з описами окремих збірок і мікрофільмів, а також допоміжних покажчиків – іменного, географічного, предметно-тематичного та списку вживаних у довіднику скорочень.

У вступній статті (с. 5–13) автор розповідає про становлення Наукового товариства ім. Т. Шевченка, його структуру, діяльність окремих секцій і комісій, формування музеїв, бібліотеки та рукописної збірки, а також про їхню подальшу долю після 1939 р. – у перші роки радянської влади, яка зліквідувала НТШ; під час німецької окупації, коли робилися спроби відродити діяльність Товариства, однак з наближенням фронту частина архіву НТШ була пограбована німцями; у повоєнний період, коли розформуванням і нищенням колекцій вже “займався” радянський режим. Наступний розділ передмови (с. 13–17) інформує про сучасний стан і місце зберігання того, що вціліло зі збірок НТШ. І якщо матеріали з окремих львівських та київських архівів, бібліотек та інститутів розписані пофондово (із зазначенням теперішньої нумерації одиниць зберігання), то метою дальших досліджень залишиться з'ясування долі решти архівів, зокрема матеріалів, вивезених до т. зв. “Особого архива” під Москвою.

Подана далі бібліографія до історії НТШ (с. 18–20), очевидно, не претендує на вичерпність і повноту, однак вказані 48 позицій дають змогу детальніше ознайомитися з окремими періодами діяльності Товариства. Наступний розділ (с. 20–27) присвячений виключно збірці НТШ у Національній бібліотеці в Варшаві – від історії формування цієї документальної колекції її переміщення на територію Польщі, подальшого перевезення до Варшави й до випадкової знахідки окремих документів у 1980-х рр., реалізації проекту впорядкування матеріалів збірки, їх мікрофільмування та можливості доступу для дослідників. Останній розділ передмови (с. 27–29) представляє сучасний стан збірок НТШ і спробу їх реконструкції

Перший розділ науково-дослідницької частини довідника (с. 33–241) подає інформацію та описи окремих збірок з варшавської колекції. На особливу увагу заслуговує структура описових статей довідника, яку, мабуть, варто рекомендувати при складанні аналогічних інформаційних видань. Після загальної назви збірки подається коротка історія установи-фондоутворювача або прозопографія особи-фондоутворювача. Далі йде інформація про установи, де зберігаються інші частини збірки, при цьому особлива увага звертається на колекції Центрального державного історичного архіву України у Львові, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та Інституту літератури НАН України в Києві, для яких фіксується сучасна нумерація фондів та вказується їхній обсяг і крайні дати документів. Потім коротко характеризується збірка, яка знаходиться в Національній бібліотеці у Варшаві. Для цих матеріалів вказується номер скрині, назва конкретної збірки, заголовок і крайні дати документів. Також подається номер мікрофільму та кількість кадрів у ньому, після чого йде опис документального складу мікрофільму. В разі наявності інших споріднених документів в описовій статті також подаються відсилачі до інших мікрофільмів.

З огляду на особливості опрацювання та стан збереженості перелік документів окремих збірок подається по-різному: від детально розписаного архіву Дмитра Донцова (окремі частини описуються майже поаркушно, докладно подано епістолярій) до досить узагальнених описів архіву Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки й архіву Легіону Українських Січових Стрільців. Щоправда, для архіву Легіону УСС Галина Сварник готує до друку окремий каталог, тому скорочений виклад у загальному інформаторі цього фонду є цілком виправданим.

Другий розділ дослідницької частини (с. 243–266) подає перелік мікрофільмів з варшавської збірки документів НТШ. Його складено за поточною нумерацією мікрофільмів, із зазначенням змісту матеріалів, кількості сторінок оригіналу та кадрів мікрофільму. Потреба в такому переліку очевидна – саме з таким порядком номерів ці мікрофільми доступні і в Національній бібліотеці у Варшаві, і в ЦДІА України у Львові (як колекція мікрофільмів № 9).

Добре складений допоміжний апарат, представлений іменним (с. 267–287), географічним (с. 288–297), предметно-тематичним (с. 298–338) покажчиками і списком скорочень (с. 339–345), значно полегшує користувачам роботу з довідником-інформатором

Треба також відзначити якісну поліграфію та використання спеціального паперу – таку книжку просто приємно тримати в руках. Маємо надію, що поява подібних видань стимулюватиме й інших українських книговидавців до значно якіснішого друку.

Крім суто інформаційної функції, що мало б інтенсифікувати опрацювання дослідниками низки важливих матеріалів з доби визвольних змагань 1914–1920 рр. й міжвоєнного періоду 1920–1930-х рр. та впровадити їх до наукового обігу, виданий довідник також змушує задуматись над долею українських архівів, які з різних причин опинилися за межами України. Очевидно, що з боку сучасної української влади мають робитися значно активніші кроки до повернення пограбованих і вивезених історичних і культурних цінностей в Україну. Бо навіть приклад варшавської збірки НТШ, яка випадково опинилася на чужій території й не може трактуватися як військовий трофей чи якась “компенсація”, однозначно підтверджує обґрунтованість таких вимог.